ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. CONSTANTIN C. PETOLESCU – Academia Română
RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
RADU BĂJENARU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
VASILE IARMULSCHI – Freie Universität Berlin, Institut für Prähistorische Archäologie
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
ANGELA SIMALCSIK – Academia Română, Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”, Iași
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacţie:
RADU OTA – redactor-șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacţie
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – secretar de redacţie
ADINA BOGDAN – membru
CRISTINEL FÂNTÂNEANU– membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondenţă:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

redactie@revista-apulum.ro

© 2026 MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 8701
ISSN-L – 2247 – 8701

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: RADU OTA
Traducerea şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN
Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor
Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – *STUDIES AND ARTICLES*

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

COLIN P. QUINN, HORIA ION CIUGUDEAN, Archaeological Investigations and Radiocarbon Dating of the Multiperiod Settlement at *Stremț – Fabrica de Alcool*
Investigații arheologice și datarea radiocarbon a așezării pluristratificate de la Stremț – Fabrica de Alcool…….. 1

CAROL KACSÓ, Descoperiri de metale din epoca bronzului în Depresiunea Baia Mare (II)
Bronze Age Metal Discoveries in Baia Mare Depression (II)……. 21

GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, AURELIAN RUSU, Săpături arheologice preventive din anul 2016 în situl de la Micești – *Cigașe* (Mun. Alba Iulia)
Rescue Archaeological Excavations in 2016 at the Micești – Cigașe Site (Alba Iulia Municipality) 61

AUREL RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, MARINA MUSTEAȚĂ, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, BOGDAN LĂPUȘAN, FLORIAN BOIȘTEANU, Templele pierdute ale cetății dacice de la Căpâlna
The Lost Temples of the Dacian Fortress at Căpâlna…….. 89

IVAN ILIĆ, ANDREA MARIANI, The Ancient Sling
Praștia antică..... 115

DAN ANGHEL, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Olarii romani de la Apulum în prima jumătate a sec. al II-lea p.Chr. (partea I)
Roman Potters From Apulum in the First Half of the Second Century AD (Part I) ……. 139

GABRIEL ANDREICA, IOANA MĂRINCEAN, A Selection of Roman Ceramic Building Material Discovered in the Central Area of Potaissa
O selecție a materialului ceramic roman de construcție

descoperit în zona centrală a Potaissei..... 189
MARIAM SLIMOUN, Les archers palmyréniens: de Palmyre à l`armée romaine
Arcașii palmireni: din Palmyra în armata romană 213
GABRIEL CUSTUREA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Monede bizantine descoperite în împrejurimile sitului arheologic de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța)
Byzantine Coins Discovered in the Surroundings of the Archaeological Site of Tropaeum Traiani (Adamclisi, Constanța County)..... 255
ANCA MATIȘ, Un mormânt de incinerație din secolele VIII-IX descoperit la Alba Iulia
A Cremation Burial Dating to the 8th–9th Centuries Discovered at Alba Iulia…… 269
AUREL DRAGOTĂ, MONICA-ELENA POPESCU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, VALENTIN DELEANU, Funerary Ceramics of the Čierna Type From the Necropolis of Alba Iulia – Stația de Salvare
Ceramica funerară de tip Čierna din necropola de la Alba Iulia – Stația de Salvare…… 291
AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MONICA-ELENA POPESCU, ALEXANDRU-OCTAV IONESCU, Luxury and Cult Objects of Byzantine Origin in Tenth-Century Funerary Contexts at Alba Iulia
Obiecte de lux și de cult de origine bizantină în contexte funerare din sec. al X-lea la Alba Iulia 303
ERGUN LAFLI, Two Silver Book Covers with Biblical Scenes From North-Western Cappadocia (Central Turkey)
Două coperte de carte din argint cu scene biblice din nord-vestul Cappadociei (Turcia centrală)..... 327

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAŢII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, RADU-ANDREI SEBENI, VALENTIN DELEANU, Restaurarea ceramicii dacice descoperită în context ritualic în cercetarea arheologică preventivă de la Alba Iulia – str. Cigaș, nr. 63
Restoration of Dacian Ceramics Discovered in a Ritual

Context During Preventive Archaeological Excavations at Alba Iulia, 63 Cigaș Street ……. 335

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari (II). De la colecționarea numismatică la intermedierea transnațională a antichităților provenite din România. Talentatul „Dom' Profesor de la Cluj".
About Collections and Collectors (II). From Numismatic Collecting to the Transnational Brokerage of Antiquites from Romania. The Talented "Dom' Profesor From Cluj" ……..…. 347

RECENZII ŞI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Bordi Zsigmond Lóránd, *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 630 de pagini..... 393
GEORGE BOUNEGRU, Ana Cristina Hamat, *Podoabe feminine din Dacia Romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Editura Cetatea de Scaun, 2024, 302 pagini, 63 de planșe color..... 401
RADU OTA, Silviu Ene, *Plastica de teracotă din Dacia (secolele II-III p.Chr.),* editura Cetatea de Scaun, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Târgoviște, 2025, 412 pagini, o hartă și 145 de figuri..... 407

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2025..... 411
SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor compartimentelor Restaurare Ceramică – Metal – Textile și Restaurare Piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2025..... 419

Lista autorilor…….....421

MONEDE BIZANTINE DESCOPERITE ÎN ÎMPREJURIMILE SITULUI ARHEOLOGIC DE LA TROPAEUM TRAIANI (ADAMCLISI, JUD. CONSTANȚA)

Gabriel CUSTUREA
Centrul de Studii ale Civilizațiilor Mării Negre Constanța
Gabriel Mircea TALMAȚCHI
Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
Școala Doctorală de Istorie, Universitatea „Ovidius" Constanța

Cuvinte-cheie: monede, Imperiul Bizantin, Tropaeum Traiani, teritoriu economic, așezări, secolele VI-VII, secolele X-XI
Key words: coins, Byzantine Empire, Tropaeum Traiani, economic territory, settlements, 6th-7th centuries, 10th-11th centuries

Introducere

În ultimii ani, situl arheologic Tropaeum Traiani (Adamclisi, com. Adamclisi, jud. Constanța) a oferit numeroase surprize în privința descoperirilor monetare[1], iar piesele pe care le prezentăm vin să confirme noua realitate care s-a conturat în urma cercetărilor arheologice. Este vorba despre monede bizantine din bronz, datate în secolele VI-VII și în secolul al XI-lea găsite cu aproximativ două decenii în urmă, nu departe de aria orașului antic, în zone care în acest moment sunt împădurite și despre care, până în prezent, nu existau informații privind prezența unor situri arheologice specifice respectivelor epoci istorice.

Catalog

Pentru simplificarea prezentării exemplarelor vom apela la ordonarea cronologică, pe fiecare punct cu descoperiri, în ordine alfabetică.

I. ABRUD (com. Adamclisi, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localității Abrud (la 2 km sud-sud-est de intrarea dinspre localitatea Adamclisi), în pădurea din vecinătate care aparține Ocolului silvic. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 5,25 km.

[1] Custurea, Talmațchi 2022; Talmațchi 2025a, p. 18-22.

Emitent: Anastasius I
1. AE; 6h; 9,17 g; 25,5 x 24,5 mm; (**Fig. 1, nr. 1**).
MIBE, 33, K, Constantinopol, off. E, a: 512-518.

Emitent: Justinus II
2. AE; 6h; 5,35 g; 20,5 x 19,5 mm.
MIB II, 70e, K, Thessalonike, a: X = 574/575.

Emitent: Mauricius-Tiberius
3. AE; 6h; 6,18 g; 21 x 19 mm; (**Fig. 1, nr. 3**).
MIB II, 113D, K, Thessalonike, a:VI = 587/588.
4. AE; 5h; 8,08 g; 29 x 27,5 mm.
MIB II, 67D, M, Constantinopol, a: GI = 588/589.

Emitent: Vasile II-Constantin VIII
5. AE; 6h; 10,58 g; 32 x 29 mm; (**Fig. 1, nr. 5**).
DOC III/2, p. 653, cls. A2, var. 8, Constantinopol, a: 976-1001[2].
6. AE; 6h; 11,33 g; 29 mm.
DOC III/2, p. 653, cls. A2, var. 8 (?), Constantinopol, a: 976-1001.
7. AE; 6h; 9,71 g; 29 x 27,5 mm; (**Fig. 1, nr. 7**).
DOC III/2, p. 659, cls. A3, var. 24, Constantinopol, a: 1010/1015-1020/1025.
8. AE; 6h; 10,24 g; 30,5 x 27,5 mm; (**Fig. 1, nr. 8**).
DOC III/2, p. 661, cls. A2, var. 25, Constantinopol, a: 1001-1012/1015.
9. AE; 6h; 8,77g; 27 x 25,5 mm; (**Fig. 1, nr. 9**).
DOC III/2, p. 662, cls. A3, var. 40, Constantinopol, a: 1010/1015-1020/1025.
10. AE; 6h; 11,04 g; 32 x 29 mm.
DOC III/2, p. 649-675, cls. A2-3, Constantinopol, a: 976-1028.

Emitent: Roman III
11. AE; 6h; 16,33 g; 33 x 30,5 mm; (**Fig. 1, nr. 11**).
Observație: dublă frapă pe revers.
DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.
12. AE; 6h; 12,53 g; 32 x 27 mm.
DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.
13. AE; 6h; 10,85 g; 32 x 27 mm; (**Fig. 1, nr. 13**).
Observație: dublă frapă.
DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.
14. AE; 6h; 7,05 g; 30 mm; (**Fig. 1, nr. 14**).
Observație: dublă frapă revers.

[2] Datările pentru piesele clasei A2-3 sunt cf. Ivanisevic 1989, p. 36-39.

DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.
15. AE; 6h; 6,87 g; 28 mm; (**Fig. 1, nr. 15**).
Observație: dublă frapă revers.
DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.

Emitent: Constantin IX
16. AE; 6h; 8,64 g; 31 x 27 mm.
Observație: dublă frapă avers, revers.
DOC III/2, p. 685, cls. D, Constantinopol, a: 1042-1059.

Emitent: Alexius I
17. AE; 12h; 5,42 g; 24 x 22 mm; (**Fig. 1, nr. 17**).
DOC III/2, p. 707, cls. K, Constantinopol, a: 1085-1092.

II. ADAMCLISI (com. Adamclisi, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localităților Urluia și Adamclisi (la 900 de m vest de marginea localității), pe dealul aflat în zonă, în spatele carierei de calcar, într-o arie cu pădure. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 9,25 km.

Emitent: Justinianus I
18. AE; 6h; 3,25 g; 29 x 28 mm.
MIBE, 92, I, Constantinopol, a: 527-537.

Emitent: Justinus II
19. AE; 6h; 4,80 g; 21 mm; (**Fig. 1, nr. 19**).
MIB II, 68a, K, Thessalonike, a: I = 565/566.
20. AE; 12h; 12,50 g; 28 x 27 mm.
MIB II, 43a, M, Constantinopol, off. A, a: G = 570/571.
21. AE; 6h; 14,05 g; 32 x 29,5 mm; (**Fig. 1, nr. 21**).
MIB II, 43a, M, Constantinopol, off. G, a: GI = 571/572.
22. AE; 5h; 6,57 g; 24,5 x 22,5 mm; (**Fig. 1, nr. 22**).
MIB II, 44d, K, Constantinopol, off. A, a: GI = 571/572.
23. AE; 6h; 13,83 g; 29 mm; (**Fig. 1, nr. 23**).
MIB II, 46a, M, Nicomedia, off. A, a: X = 574/575.

Emitent: Mauricius-Tiberius
24. AE; 6h; 4,21 g; 16 mm; (**Fig. 2, nr. 24**).
MIB II, 82, I, Nicomedia, a: 582-602.
25. AE; 6h; 4,55 g; 20,5 mm; (**Fig. 2, nr. 25**).
MIB II, 113D, K, Thessalonike, a: VI=588/589.

Emitent: Focas
26. AE; 12h; 5,03 g; 12 mm; (**Fig. 2, nr. 26**).
MIB II, 65Da, XX, Constantinopol, off. B, a: 603/604-609/610.

III. ȘIPOTELE (com. Deleni, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localității Șipotele (la 1 km est de intrarea în localitate dinspre Deleni), pe dealul aflat în zonă, într-o arie cu pădure. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 5,20 km.

Emitent: Vasile II-Constantin VIII
27. AE; 6h; 9,37 g; 30 mm; (**Fig. 2, nr. 27**).
Observație: surfrapare pe Roman I sau Roman II.
DOC III/2, p. 651, 652, 658, 661, cls. A2, var. 3, 5, 20, 24b, Constantinopol, a: 976-1001.

Emitent: Mihail IV
28. AE; 6h; 5,96 g; 29,5 x 28 mm; (**Fig. 2, nr. 28**).
Observație: dublă frapă revers; surfrapare avers.
DOC III/2, p. 681, cls. C, Constantinopol, a: 1034-1042.

Emitent: Constantin X
29. AE; 6h; 5,22 g; 28 mm; (**Fig. 2, nr. 29**).
Observație: surfrapare.
DOC III/2, p. 777, cls. 2, Constantinopol, a: 1059-1067.

Emitent: Mihail VII
30. AE; 6h; 3,94 g; 24 mm; (**Fig. 2, nr. 30**).
DOC III/2, p. 618-620, Constantinopol, a: 1071-1078.

IV. URLUIA (com. Adamclisi, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localității Urluia (la cca 2,60 km vest față de intrarea în localitate dinspre Adamclisi, la aproximativ 2 km vest de localitatea Crângu), pe dealul aflat în zonă, într-o arie cu pădure. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 5,50 km.

Emitent: Vasile II-Constantin VIII
31. AE; 6h; 5,35g; 25 mm; (**Fig. 2, nr. 31**).
DOC III/2, p. 650 (652), cls. A2, var. 2(4), Constantinopol, a: 976-1001.
32. AE; 6h; 9,52 g; 27,5 x 26 mm.

DOC III/2, p. 668-669, cls. A3, var. 41, Constantinopol, a: 1020/1025-1028.

Emitent: Roman III
33. AE; 6h; 15,20 g; 32 x 32 mm.
DOC III/2, p. 676, cls. B, Constantinopol, a: 1028-1034.

V. URLUIA (com. Adamclisi, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localității Urluia (la cca 1,57 km vest de intrarea în localitate dinspre Adamclisi), pe dealul aflat în zonă, într-o arie cu pădure. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 3,66 km.

Emitent: Justinianus I
34. AE; 6h; 17,14 g; 30 mm; (**Fig. 2, nr. 34**).
MIBE, 84, M, Constantinopol, off. A(D), a: 527-537.
35. AE; 6h; 6,94 g; 24,5 x 23,5 mm.
MIBE, 109, K, Nicomedia, off. B, a: 527-537.

Emitent: Mauricius-Tiberius
36. AE; 12h; 10,53 g; 28 x 27 mm; (**Fig. 2, nr. 36**).
MIB II, 67D, M, Constantinopol, off. E, a: X= 591/592.

VI. ZORILE (com. Adamclisi, jud. Constanța)

Locul descoperirii se află în apropierea localității Zorile (la cca 900 m sud-sud-est de marginea localității), pe dealul aflat în zonă, într-o arie cu pădure. Distanța în linie dreaptă față de cetatea Tropaeum Traiani este de aproximativ 3,25 km.

Emitent: Justinianus I
37. AE; 6h; 6,81 g; 22 mm; (**Fig. 2, nr. 37**).
MIBE, 169a, b, AISP, Thessalonike, a: 538-552.
38. AE; 6h; 4,38 g; 18 x 16 mm; (**Fig. 2, nr. 38**).
MIBE, 174d, AHP, Thessalonike, a: 552-562.

*

În ultimul timp, pentru provinciile Scythia și Moesia Secunda, a fost studiată circulația monetară specifică secolelor VI-VIII[3], inventariindu-se toate locurile unde au fost descoperite monede, în mod izolat sau în tezaure. Noile informații aduse acum în lumina cercetării completează în mod fericit harta

[3] Custurea 2019a; Mihailov 2023.

acestor locuri cu noi puncte, cu atât mai mult cu cât ele se grupează în jurul importantului centru urban de la Tropaeum Traiani și sunt în deplină rezonanță cu situația rezultată în urma cercetărilor arheologice.

Toate cele patru puncte cu descoperiri monetare din secolele VI-VII se adaugă celor 133 deja inventariate (vezi **Anexa 1**) și, foarte probabil, reprezintă mici așezări rurale din epocă.

Pentru descoperirile din punctul I, reținem un total de 17 monede, dintre care 4 aparțin secolului VI, iar restul secolelor X-XI. Cele din secolul VI sunt bătute pentru Anastasius I (un exemplar), Justinus II (un exemplar) și Mauricius-Tiberius (2 exemplare). Deci, ultima emisiune aparține anilor 588-589. Ca monetării sunt prezente cele din Constantinopol și Thessalonike.

Pentru descoperirile din punctul II, reținem un total de 9 monede, toate aparținând secolelor VI-VII. Acestea sunt bătute pentru Justinianus I (un exemplar), Justinus II (5 exemplare), Mauricius Tiberius (2 exemplare) și Focas (un exemplar). Așadar, ultima emisiune aparține anilor 603/604-609/610. Ca monetării sunt prezente cele din Constantinopol, Nicomedia și Thessalonike.

Pentru descoperirile din punctul V, reținem un total de 3 monede, unde toate aparțin secolului VI. Acestea sunt bătute pentru Justinianus I (2 exemplare) și Mauricius Tiberius (un exemplar). Prin urmare, ultima emisiune aparține anilor 591-592. Ca monetării sunt prezente cele din Constantinopol și Nikomedia.

Pentru descoperirile din punctul V, reținem un total de 2 monede, unde toate aparțin secolului VI, mai exact lui Justinianus I. Ultima emisiune aparține anilor 552-562. O unică monetărie este prezentă, cea din Thessalonike.

Cu excepția punctului de la Zorile (VI), seriile monetare se încheie la Mauricius-Tiberius, chiar dacă există în cazul așezării din apropierea localității Adamclisi o piesă și de la Focas. Ele au dispărut la sfârșitul secolului, probabil în contextul raidurilor avaro-slave din anii 591 și 594/595[4]. Să nu uităm că în apropiere, la Tropaeum Traiani, din această cauză sunt ascunse tezaure, iar situl își pierde caracterul urban[5]. Pentru așezarea de la Zorile presupunem o locuire de scurtă durată, posibil de circa trei decenii, spre sfârșitul domniei împăratului Justinianus I, după care începe restrângerea locuirii în imediata apropiere a zidurilor orașului Tropaeum Traiani.

[4] Custurea 2019a, p. 16; Madgearu 2011, p. 212, 219-220.

[5] Ocheșeanu 1995, p. 163-182; Bogdan-Cătăniciu, Poenaru Bordea 1996-1997, p. 85-95; pentru situația generală de la Tropaeum Traiani, vezi Custurea 2019a, p. 24-25 și tab. 1; Talmațchi, Custurea 2025, p. 205-214.

În ceea ce privește descoperirile monetare care datează din secolul al XI-lea, suntem în măsură să completăm lista celor 189 de puncte inventariate până în prezent[6] cu încă trei poziții (conform **Anexei 2**).

Pentru descoperirile din punctul I, reținem pentru secolele X-XI un număr de 13 exemplare. Acestea sunt bătute pentru Vasile II-Constantin VIII (6 exemplare), Roman III (5 exemplare), Constantin IX (un exemplar) și Alexius I (un exemplar). Deci, ultima emisiune aparține anilor 1085-1092. Singura monetărie prezentă este cea din Constantinopol.

Pentru descoperirile din punctul III, reținem un total de 4 monede, unde toate aparțin secolelor X-XI. Acestea sunt bătute pentru Vasile II-Constantin VIII (un exemplar), Mihail IV (un exemplar), Constantin X (un exemplar) și Mihail VII (un exemplar). Deci, ultima emisiune aparține anilor 1071-1078. Singura monetărie prezentă este cea din Constantinopol.

Pentru descoperirile din punctul IV, reținem pentru secolele X-XI un număr de 3 exemplare. Acestea sunt bătute pentru Vasile II-Constantin VIII (2 exemplare) și Roman III (un exemplar). Deci, ultima emisiune aparține anilor 1028-1034. Singura monetărie prezentă este cea din Constantinopol.

Una din prezumtivele așezări pare să fi dispărut în timpul invaziei din 1034 (punctul IV), poate chiar din 1036[7], alăturându-se unui număr de 28 de situri unde, cu acest prilej, încetează în totalitate locuirea[8]. Pentru așezarea din apropierea punctului I putem specula, cu toate rezervele, o supraviețuire până către sfârșitul secolului, pe când cea de la Șipotele a fost afectată, foarte probabil, de tulburările create în contextul răscoalei orașelor paristriene[9].

În privința locurilor de unde provin piesele prezentate, urmărind RAN (Repertoriul Arheologic Național)[10], observăm faptul că, în ultimii ani, s-au făcut progrese importante în cercetarea zonei centrale a teritoriului dobrogean (de suprafață, prin periegheze), despre care se credea, cel puțin pentru epoca medievală târzie și modernă, că a fost mai puțin locuită. Realitățile descoperite pe teren vin să nuanțeze astfel de afirmații. Remarcăm că în zona localității Abrud (punctul I) există urme de drumuri antice[11], numeroși tumuli[12], așezări din diferite epoci[13] și chiar o fortificație de pământ[14]. Tot aici, în vatra satului, a fost descoperit în „anii 80” ai secolului trecut un tezaur monetar de peste 2.000 de

[6] Custurea 2000, p. 131-160; Mănucu-Adamești eanu 2018, p. 647-721; Custurea 2019b, p. 333-347.
[7] Custurea 2019b, p. 337-338.
[8] Dispar cu această ocazie 18 situri în 1034 și 10 altele în 1036, cf. Custurea 2019b, p. 337-338.
[9] Custurea 2019b, p. 339.
[10] https://ran.cimec.ro/ (consultat la în cursul lunii august 2026).
[11] RAN, 60918.10,11.
[12] RAN, 60892.28,29,30,33,34; 60909.08,10,15,18.
[13] RAN, 60909.02,13,14.
[14] RAN, 60909.10.

monede romane din argint, îngropat la jumătatea secolului al III-lea p.Chr[15]. De curând, au fost publicate alte câteva piese care au aparținut aceluiași tezaur și care au scăpat primului lot recuperat[16].

În zona localității Șipote (punctul III) sunt consemnate resturi ale unui apeduct roman[17] și mai multe așezări din epoci diferite[18]. În cursul unor cercetări din anul 1971 s-au descoperit și mai multe morminte din secolul al IV-lea și un depozit funerar din aceeași epocă[19]. Tot de aici provin o tetradrahmă de Thasos[20] și patru monede de la Justinianus I (1 exemplar) și Justinus II (3 exemplare)[21]. Și în împrejurimile localității Urluia (II, IV, V) există consemnări privind descoperiri arheologice, cum ar fi tumuli[22] și așezări rurale[23]. De aici provin un tezaur monetar bizantin găsit în 1936[24] și un altul din epoca elenistică, descoperit recent[25].

Nici zona satului Zorile nu este lipsită de urme arheologice, de la drumuri antice[26] la tumuli[27], apeducte[28] și așezări din diferite epoci[29]. Tot de aici provin o tetradrahmă de Thasos[30] și un tezaur monetar ascuns în a doua jumătate a secolului al II-lea p.Chr[31].

În loc de concluzii

Noile descoperiri monetare aduc informații prețioase privind dezvoltarea economică a așezărilor rurale din hinterlandul orașului Tropaeum Traiani, într-o perioadă de final de epocă, așa cum era antichitatea târzie, dar și privind eforturile, pe de o parte, ale Imperiului Bizantin, de reconstrucție a graniței dunărene în secolele X-XI, respectiv, pe de altă parte, de control al spațiului continental central dobrogean din partea primului Țarat Bulgar.

[15] Vertan, Petac 2000-2001, p. 597-624.
[16] Hamat, Talmațchi 2023, p. 165-172.
[17] RAN, 61728.05.
[18] RAN, 61728.02,03,04.
[19] Stavru 1972, p. 235-250.
[20] Talmațchi 2024, p.264, nr. 28.
[21] Custurea 2019a, p. 197, nr. 111.
[22] RAN, 60927.02,04,06.
[23] RAN, 60927.05, 10.
[24] Oberländer-Târnoveanu 2019, p. 56-60.
[25] Talmațchi 2025b, p. 310-311, nr. 1-5.
[26] RAN, 60936.17.
[27] RAN, 60936.09-15.
[28] RAN, 60936.05.
[29] RAN, 60892.41,60936.01,06,07.
[30] Talmațchi 2024, p. 265, nr. 33.
[31] Talmațchi, Cealera 2021, p. 173-189.

BYZANTINE COINS DISCOVERED IN THE SURROUNDINGS OF THE ARCHAEOLOGICAL SITE OF TROPAEUM TRAIANI (ADAMCLISI, COUNTY: CONSTANTA)

ABSTRACT

A number of 38 early and late Byzantine bronze coins are presented in a catalogue, of which 18 specimens belong to the 6th-7th centuries and 20 to the 10th-11th centuries. The monetary discoveries were made over two decades ago, were accidental and concentrated in areas that were covered by forests at present time. They belong to six discovery points, arranged approximately in a circular manner around the city of Tropaeum Traiani. It is very possible that they belong to small-scale settlements located in the area of economic and political influence of the city of Tropaeum Traiani and perhaps some of them even had an evolution over a few years. In the 10th-11th centuries there are numerous archaeological traces that attest to the presence of either the Bulgarian or the Byzantine element in the tendency to control the central and central-western area of the Dobrudja territory.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Fig. 1. Byzantine coins discovered in the vicinity of the archaeological site of Tropaeum Traiani.
Fig. 2. Byzantine coins discovered in the vicinity of the archaeological site of Tropaeum Traiani.

Bibliografie:

Bogdan-Cătăniciu, Poenaru Bordea 1996-1997 – I. Bogdan-Cătăniciu, Gh. Poenaru Bordea, ,,Un mic tezaur de monede bizantine descoperit la Tropaeum Traiani", *Buletinul Societății Numismatice Române*, 90-91, 1996-1997, p. 85-95.

Custurea 2000 – G. Custurea, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. IX-XI)*, Constanța, 2000.

Custurea 2019a – G. Custurea, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec.VI-VIII)*, Constanța, 2019.

Custurea 2019b – G. Custurea, ,,Câteva repere cronologice privind circulația monetară în Dobrogea în sec. IX-XI", *Pontica*, 52, 2019, p. 333-347.

Custurea, Talmațchi 2022 – G. Custurea, G. Talmațchi, „Câteva precizări privind descoperirile monetare din secolele IX-XIII din zona localității Adamclisi", comunicare susținută în cadrul Simpozionului „Porți deschise către civilizații. Tomis-Constanța MMXXII, Centenarul încoronării", 22-25 septembrie 2022, Constanța.

Hamat, Talmațchi 2023 – A. Hamat, G. Talmațchi, „Despre o posibilă restitutio din perspectiva tezaurului monetar de la Abrud (com. Adamclisi, jud. Constanța)",

în: D. Bondoc, C. Timoc (eds.), *In honorem Constantin C. Petolescu*, Craiova, 2023, p. 165-172.

Ivanisevic 1989 – V. Ivanisevic, „Interpretation and dating of the folles of Basil II and Constantine VIII - the class A2", Zbornik radova Vizantološkog instituta, *Instituta*, 17-18, 1989, p. 19-42.

Madgearu 2011 – A. Madgearu, *Istoria militară a Daciei post-romane. 275-614*, Târgoviște, 2011.

Mănucu-Adameșteanu 2018 – Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Monede bizantine descoperite în Dobrogea. 6. Monede bizantine descoperite pe teritoriul Dobrogei. Secolele IX-XI, partea I-IV*, București, 2018.

Mihailov 2023 – St. Mihailov, *Parichno obrashchenie v provintsiia Vtora Miziia (498-681 g.)*, Sofia, 2023.

Oberländer-Târnoveanu 2019 – E. Oberländer-Târnoveanu, „Tezaurul Urluia/1936 (județul Constanța)", în: E. Oberländer-Târnoveanu, *Tezaure monetare bizantine din colecția Muzeului Național de Istorie a României, Volumul II, Secolele VII-XIII*, București, 2019, p. 56-60.

Ocheșeanu 1995 – R. Ocheșeanu, „Un tezaur de monede bizantine descoperit la Tropaeum Traiani în campania arheologică din anul 1908", *Studii și Cercetări de Numismatică*, 11, 1995, p. 163-182.

Stavru 1972 – C. Stavru, „Morminte romane la Șipote-jud. Constanța", *Pontica*, 5, 1972, p. 235-250.

Talmațchi 2024 – G. Talmațchi, „The presence of the tetradrachms from Thasos in the Istro-Pontic territory", *Pontica*, 57, 2024, p. 247-271.

Talmațchi 2025a – G. Talmațchi, „Two decades of archaeological research in the Southern District of the city of Tropaeum Traiani (4th-6th centuries AD.) and other discoveries major scientific results", *Annals of the Academy of Romanian Scientists. Series on History and Archaeology*, 17/1, 2025, p. 5-28.

Talmațchi 2025b – G. Talmațchi, „Despre câteva tezaure compuse din imitații de tip Alexandru III-Filip Arideul descoperite în mediul local din teritoriul istro-pontic", *Peuce s.n.*, 23, 2025, p. 307-324.

Talmațchi, Cealera 2021 – G. Talmațchi, C. Cealera, „New information on Roman monetary discoveries in vicinity of the Tropaeum Traiani (comm. Adamclisi, county Constanța)", *Studia Antiqua et Archaeologica*, 27/1, 2021, p. 173-189.

Talmațchi, Custurea 2025 – G. Talmațchi, G. Custurea, „Aspect of monetary circulation in the province of Scythia in the 6th-7th centuries AD. A case study: Tropaeum Traiani", în: *The Black Sea: Hub of Peoples and Cultures (8th century BC-5th-6th century AD). Proceedings of the Seventh International Congress on the Black Sea Antiquities (Thessaloniki, 26-30 September 2022)*, G. R. Tsetskhladze, J. Hargrave, M. Manoledakis (eds.), Oxford, 2025, p. 205-214.

Vertan, Petac 2000-2001 – A. Vertan, E. Petac, „Tezaurul monetar roman imperial descoperit la Abrud (com. Adamclisi, jud. Constanța)", *Pontica*, 33-34, 2000-2001, p. 597-624.

Cataloage

DOC III/2 = Ph. Grierson, *Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. Volume 3, Part 2. Basil I to Nicephorus III. 867-1081*, Washington, DC, 1993 (ed. II).

MIBE = W. Hahn with the collaboration of M. A. Metlich, *Money of the Incipient Byzantine Empire (Anastasius I-Justinian I, 491-565)*, Wien, 2000.

MIB II = W. Hahn, *Moneta Imperii Byzantini von Justinus II bis Phocas (565–610)*, Wien, 1975.

ANEXA 1. REPERTORIUL DESCOPERIRILOR MONETARE IZOLATE DIN SECOLELE VI-VII

1. Abrit; 2. Abrud-Adamclisi; 3. Adamclisi; 4. Adamclisi carieră-Urluia; 5. Agigea; 6. Agighiol; 7. Arsa; 8. Babadag; 9. Baia; 10. Balcik; 11. Balik; 12. Bălgarevo; 13. Băneasa; 14. Bărăganu; 15. Canlia; 16. Cap Șabla; 17. Capidava; 18. Castelu; 19. Cerna; 20. Cernavodă; 21. Cetatea; 22. Ciobanu; 23. Ciucurova; 24. Cloșca; 25. Constanța; 26. Constanța-Viile Noi; 27. Corbu; 28. Costinești; 29. Crucea; 30. Cuza Vodă; 31. Debrene; 32. Dervent; 33. Dinogetia; 34. Dobromir Vale; 35. Dunavăț; 36. Dunăreni; 37. Dunărea; 38. Eforie; 39. Enisala; 40. Fântâna Mare; 41. Fântânele; 42. Golesh (Kapitan Dimitrovo); 43. Grădina; 44. Greci; 45. Hârșova; 46. Histria; 47. Histria sat; 48. Horia; 49. Iglița; 50. Isaccea; 51. Iulia; 52. Izvoarele (CT); 53. Jurilovca; 54. Kaliakra; 55. Kamen Briag; 56. Kavarna; 57. Kolartsi; 58. Koriten; 59. Lanurile; 60. Lazu; 61. Limanu; 62. Lunca; 63. Luncavița-Babușa; 64. Luncavița-Milanu; 65. Mahmudia; 66. Mangalia; 67. Măcin; 68. Mânăstirea Aladzha; 69. Mânăstirea Cocoș; 70. Medgidia; 71. Mihail Kogălniceanu (CT); 72. Mihail Kogălniceanu (TL); 73. Mihai Viteazu; 74. Murighiol; 75. Nalbant; 76. Năvodari; 77. Negru Vodă; 78. Niculițel; 79. Nisipari; 80. Nufăru; 81. Obrochishte; 82. Odărtsi; 83. Oltina; 84. Onogur; 85. Osenovo; 86. Osmancea; 87. Ostrov (CT); 88. Ostrov (TL); 89. Ovchearovo; 90. Ovidiu; 91. Palazu Mare; 92. Palazu Mic; 93. Pantelimonu de Sus; 94. Păcuiul lui Soare; 95. Pietreni; 96. Poarta Albă; 97. Polkovnik Diajovo; 98. Popina (TL); 99. Poruciuk Kardzievo; 100. Rasova; 101. Răzoarele; 102. Saraiu; 103. Sălcioara; 104. Schitu; 105. Seimeni; 106. Severtsi; 107. Sfântu Gheorghe; 108. Silistra; 109. Sinoe; 110. Slava Cercheză; 111. Slava Rusă; 112. Spasovo; 113. Șipotele; 114. Târgușor; 115. Târgușor-NE; 116. Telerig; 117. Topalu; 118. Topola; 119. Topolog; 120. Topraisar; 121. Tsarevets; 122. Tufani; 123. Tulcea; 124. Tuzla; 125. Tvarditsa; 126. Urluia; 127. Vadu; 128. Valea Nucarilor; 129. Valea Teilor; 130. Valu lui Traian; 131. Văcăreni; 132. Veteranu; 133. Vetren; 134. Viile; 135. Vodniantsi; 136. Voinikovo; 137. Zorile.

Bibliografie: Custurea 2019a, p. 93-205.

ANEXA 2. REPERTORIUL DESCOPERIRILOR MONETARE IZOLATE DIN SECOLELE IX-XI

1. Abrud-la pădure; 2. Abrud-Adamclisi; 3. Adamclisi; 4. Agigea; 5. Agighiol; 6. Alba; 7. Aratmagea; 8. Babadag; 9. Baia; 10. Balcik; 11. Balik; 12. Balkantsi; 13. Basarabi; 14. Batovo; 15. Bărăganu; 16. Bălgarevo; 17. Bdintsi; 18. Beștepe; 19. Bogdanovo; 20. Boiana; 21. Canlia; 22. Cap Midia; 23. Capidava; 24. Carcaliu; 25. Casimcea; 26. Cataloi; 27. Cerna; 28. Cernavodă; 29. Chilia Veche; 30. Ciobanu; 31. Cloșca; 32. Cobadin; 33. Constanța; 34. Costinești; 35. Cumpăna; 36. Dăbovik; 37. Debrene; 38. Dervent; 39. Dinogetia; 40. Dobrich; 41. Dobromir Vale; 42. Dolen Izvor; 43. Dolina; 44. Dorobanțu (TL); 45. Dunavăț; 46. Dunavăts (Silistra); 47. Dunăreni; 48. Dunăreni Coiumata; 49. Durankulak; 50. Enisala; 51. Esechioi; 52. Feld. Diankovo; 53. Frecăței; 54. Galița; 55. Garvăn; 56. Garvăn (Silistra); 57. Gârlița; 58. Gen. Kantardzhievo; 59. Gen. Toshevo; 60. Goricheane; 61. Grădina; 62. Gurkovo; 63. Hamcearca; 64. Histria; 65. Hârșova; 66. Iglița; 67. Isaccea; 68. Isperich; 69. Istria; 70. Izvorovo; 71. Jeglartsi; 72. Jurilovca; 73. Kaliakra; 74. Kavarna; 75. Kăpinovo; 76. Kladentsi; 77. Kochimar; 78. Kolartsi; 79. Kragulevo; 80. Krasen; 81. Kremena; 82. Lanurile; 83. Lazu; 84. Limanu; 85. Loznitsa; 86. Luncavița; 87. Mahmudia; 88. Malcoci; 89. Malina; 90. Malka Smolnitsa; 91. Mangalia; 92. Măcin; 93. Medgidia; 94. Murighiol; 95. Nalbant; 96. Nicolae Bălcescu (CT); 97. Nicolae Bălcescu (TL); 98. Nifon; 99. Novo Botevo; 100. Nufăru; 101. Oborishche; 102. Odărtsi; 103. Ostrov (CT); 104. Ostrov (TL); 105. Okorsh; 106. Oltina; 107. Onogur; 108. Orliak; 109. Ovchearovo; 110. Palazu Mare; 111. Păcuiul lui Soare; 112. Peceneaga (CT); 113. Peceneaga (TL); 114. Piatra; 115. Pietreni; 116. Plachi Dol; 117. Plenimir; 118. Plopu; 119. Pobeda; 120. Poiana; 121. Polk. Chiolakovo; 122. Polk. Ivanovo; 123. Polk. Sveshchearovo; 124. Pop Rusanovo; 125. Popina; 126. Poșta; 127. Preselentsi; 128. Prilep; 129. Rachelu; 130. Rasova; 131. Răzoarele; 132. Rogachevo; 133. Ruino; 134. Sabangia; 135. Samuilovo; 136. Saon; 137. Sarichioi; 138. Sarinasuf; 139. Sălcioara; 140. Schitu; 141. Senokos; 142. Severtsi; 143. Sredina; 144. Silistra; 145. Sinoe; 146. Pen. Sinoe; 147. Sâmbăta Nouă; 148. Skala; 149. Slava Cercheză; 150. Slava Rusă; 151. Sokolnik; 152. Somova; 153. Spasovo; 154. Sratsimir; 155. Sredishche; 156. Stozher; 157. Sulina; 158. Șipote; 159. Târgușor; 160. Telița; 161. Trevel; 162. Tianevo; 163. Tichilești; 164. Topola; 165. Topraisar; 166. Trestenic; 167. Tufani; 168. Tulcea; 169. Turda; 170. Tvărditsa; 171. Tsar Asen; 172. Tsarevechi; 173. Tsărkova; 174. Țibrinu; 175. Urluia; 176. Vadu; 177. Valea Nucarilor; 178. Valea Teilor; 179. Valu lui Traian; 180. Vama Veche; 181. Vasile Alecsandri; 182. Vasilevo; 183. Văcăreni; 184. Vâlcele; 185. Vedrina; 186. Vetren; 187. Vichiovo; 188. Victoria; 189. Viile; 190. Vodniantsi; 191. Voinikovo; 192. Zlatia.

Bibliografie: Custurea 2000, p. 131-160; Mănucu-Adamești eanu 2018, p. 647-721.

Fig. 1. Monede bizantine descoperite în împrejurimile sitului arheologic de la Tropaeum Traiani.

Fig. 2. Monede bizantine descoperite în împrejurimile sitului arheologic de la Tropaeum Traiani.